

страха, тривоги и достичь состояния удовлетворенности и умиротворенности.

Литература

1. Klim-Klimaszewska A., Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa, ERICA, Warszawa 2010, ISBN 978-83-89700-23-0
2. Kwiatowska M., Podstawy pedagogiki przedszkolnej, WSiP, Warszawa 1988, ISBN 83-02-01317-X
3. Molicka M., Bajkoterapia, Media Rodzina, Poznań 2002, ISBN 978-83-7278-041-6
4. Okoń W., Nowy słownik pedagogiczny, Żak, Warszawa 2004, ISBN 83-89501-19-8
5. Propp W., Nie tylko bajka, PWN, Warszawa 2000, ISBN 83-01-13163-2

Стаття присвячена психологічному аналізу впливу казок на духовний розвиток дітей дошкільного віку.

Ключові слова: казки про тварин, фантастичні казки, казки-новели.

The article is devoted to the psychological analysis of influence of fairy-tales on spiritual development of children of preschool age.

Keywords: fairy-tales about animals, fantastic fairy-tales, fairy-tales-short stories.

Агата Фіялковська – викладач Природно-Гуманістичного Університету в Седльцах (м. Седльце, Польща)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Т. П. Танько

УДК 371.033

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ДУХОВНОГО ІМПЕРАТИВУ

В.В. Червонецький

У статті порушуються питання екологічної освіти і виховання молодого покоління в школі та підготовки його до розв'язання екологічних проблем, в яких мають переважати загальноприйняті в людському суспільстві норми моралі та духовні цінності.

Ключові слова: екологічні проблеми, духовна криза, відродження духовності, екологічна освіта і виховання, екологічна свідомість, молоде покоління, школа.

Друга половина ХХ століття в історії людства залишилася як знаменна подія в розкритті й виявленні його інтелектуального генія, творчих здобутків, безпрецедентних науково-технічних досягнень, що забезпечили майже казкове за швидкістю пересування з будь-якої точки земної поверхні в іншу, довготривале перебування людини в космічному просторі на спеціально обладнаних станціях, подорожі астронавтів на Місяць, вдалі польоти космічних кораблів на інші планети, виготовлення синтезованих штучних матеріалів (від промислових до харчових), котрі значно потіснили натуральні, створення єдиного планетарного інформаційного простору, який сприймається сьогодні за буденну реалію. Разом із тим з цією епохою пов'язується і стрімке падіння напрацьованих за тисячоліття і виверених життєвою практикою багатьох поколінь людей морально-етичних цінностей та духовних орієнтирів. Наслідком негативної трансформації сутності людини, незважаючи на її багатий інтелектуально-технічний та науковий потенціал, є поява і всезростаюче поглиблення глобальних проблем, що загрожують існуванню людства як біологічного виду у ХХІ столітті. До кола пекучих проблем відносяться й екологічні проблеми на різних рівнях їхнього виявлення: локальному, регіональному, національному, загальнопланетарному. Тому подолання цих проблем визнається світовою громадськістю за нагальне завдання людства, альтернативою його виживання. У зв'язку з цим актуальним і для покоління ХХІ століття залишається питання, поставлене Ж.-Ж. Руссо в 1749 р. у підготовленому ним філософському трактаті “Чи сприяло відродження наук і мистецтв покращенню моралі?”. Відповідь на нього нині живе покоління людей бачить у поновленні статус-кво непередбачливо відсторонених духовних цінностей, котрі, як здавалося, заважають розвитку прогресу і цивілізації і без котрих, як виявилось, немає майбутнього ані для першого, ані для другого. Попереду залишається тільки холодна безодня космосу.

При підготовці статті важливе значення мали дослідження і публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені проблемам духовності людини та морального виховання молодого покоління (Г. Шевченко, М. Євтуха, В. Баранівського, В. Зеньківського, О. Луньова, С. Пролєєва, Ж. Юзвака); екологічної освіти до школи, в школі, поза межами школи (І. Беха, А. Бегеки, М. Васильєва, І. Зверєва, А. Захлебного, В. Крисаченка, А. Кочерги, Ю. Мартова, Г. Пустовіта, Л. Салєєвої, Я. Полякової та ін.); екології людини та сталого екологічного розвитку (В. Коммонера, Г. Білявського, Ж. Дорста, М. Дробнохода, З. Марковича, Н. Рейнерса, М. Родзевича, А. Печчеї,

А. Швейцера); вченню про біосферу та ноосферу (В. Вернадського, П. Тейара де Шардена, В. Крисаченка, Е. Леруа, Г. Войткевича, В. Вронського, В. Данилова-Данильяна, К. Лосєва та ін.).

Невирішеною на сьогоднішній день залишається проблема навернення молодого покоління до духовних цінностей як єдиного шляху до зупинення глобальної екологічної катастрофи як апокаліпсису людства. Спроби розв'язати проблеми духовності з прагматичних позицій, розглянути їх як окрему галузь знань і механічно включити у зміст шкільного і подальшого навчання і виховання не дали позитивних зрушень. Негативні явища в природі й суспільстві, що виникли й продукуються з вини людини, поглиблюються і набувають нових форм. Їхнє подолання пов'язується з цілеспрямованим впливом на суспільну й індивідуальну свідомість, кропіткою роботою освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій, правовою підтримкою державних установ та безпосередньо урядів щодостворення належних умов для відродження духовності, виховання молоді в дусі її ідеалів і цінностей.

Мета статті полягає в тому, щоб акцентувати увагу на надзвичайній злободенності проблеми духовного розвитку молодого покоління в процесі екологічної освіти і виховання в школі, від рівня вирішення якої залежить рівень екологічної безпеки і майбутнє людства.

Серед чинників, що мають надзвичайну силу дестабілізуючого впливу на природне довкілля, екологи і педагоги вказують на різке зниження духовності в сучасному людському суспільстві (А. Печчеї, Г. Шевченко, І. Бех, В. Крисаченко та ін.) [6;10;9]. Девальвація духовних ідеалів негативно позначається на стосунках людини з природою, оскільки на передній план почали висуватися не моральні цінності, що співвідносяться з тією групою етичних емоцій, які спонукають людину до вчинків, котрі особисто для неї можуть бути не вигідні або, навіть небезпечні, але приносять користь іншим людям, а егоїстичні, побудовані на пріоритеті власних потреб, часто невисокого гатунку, і які значною мірою виявляють себе в антисоціальному вимірі. До їхнього кола відноситься наркоманія, зловживання алкоголем, сексуальні збочення, наруга над святинами, нехтування культурною спадщиною свого та інших народів, жадоба, жорстокість, емоційна нерозвиненість і черствість, зарозумілість тощо [1, с. 60; 8, с. 9]. Ці антиподи добропорядності є основними забруднювачами духовності людини. Відсутність любові до ближнього становить підґрунтя безцеремонної і безвідповідальної поведінки в довіллі. У цьому сенсі абсолютно актуальним

є визначення Ф. Енгельса стосовно того, які стосунки існують між людьми в суспільстві, такими є їхнє ставлення й до природи. Отже відчуження від перевірених життєвою практикою норм спілкування в суспільстві, ігнорування ними спричинило появу духовної кризи, яка, за наявності досягнень науково-технічного прогресу, вийшла за межі суспільних відносин і катастрофічно позначилася на якісному стані природного довкілля. Морально-етичні обмеження щодо наслідків споживання природних ресурсів почали сприйматися як анахронізм, як забобон, що гальмує просування до матеріального благополуччя й економічного розквіту. Значний вплив на формування духовного нігілізму, особливо в молодого покоління, мали різноманітні утилітарно-прагматичні теорії і вчення, які зосереджувалися переважно на реаліях людського буття, революційних перетвореннях світу, включаючи як суспільні відносини, так і відносини в системі “людина-суспільство-природа”. Останнє більшою мірою було притаманне марксистсько-ленінському світобаченню. Суттєвий внесок у заперечення перевірених норм моралі зробили представники прагматичної філософії (В. Джеймс, Дж. Дьюї, І. Шиллер та ін.), які моральним проголошували все те, що сприяє досягненню мети, становить практичну користь та задовольняє егоїстичні інтереси особи [4, с. 68]. Ці ідеї поширювалися через існуючі засоби масової інформації, публікації, знаходили відображення в мистецтві, літературі, педагогіці, що, безумовно, позначилося на суспільній свідомості. Посиленню егоїстичних настроїв щодо природи й суспільства сприяли теорії масового споживання, коли можливість задоволення матеріальних потреб проголошується квінтесенцією людського буття. Таким чином створювалися передумови для якісних змін у свідомості людини стосовно того, що є добро і що зло, відбувалася негативна трансформація розуміння моральної відповідальності за власну поведінку, яка й призвела до антагонізму етичних емоцій з його антиподами, тобто до розбіжності між власною совістю і задоволенням швидкоплинних бажань, котрі руйнують людину як особистість [7]. Приймаючи положення щодо існування духовної сфери як інтегруючої основи біофізичного середовища (П. Тейар де Шарден, Е. Леруа, А. Швейцер, Б. Рассел), яке забезпечує життєдіяльність людини і на яке вона повсякчасно впливає в процесі його пертворення, можна погодитись, що духовна сфера потерпає від забруднень людської душі не менше за інші життєвозабезпечуючі оболонки планети. Це, в свою чергу, значно розширює проблему екології людини, оскільки зосереджується увага не тільки на

якісних параметрах соціально-природного середовища, а й на якісному стані її душі.

Характеристика стану навколишнього середовища свідчить, що людство в XXI столітті продовжує стикатися з надзвичайно небезпечним явищем для свого існування – глобальною екологічною кризою. Глобальна екологічна небезпека є наслідком екологічно безвідповідальних діянь людини в природному доквіллі. Негативні процеси, що відбуваються в біосфері, набули комплексного, прогресуючого характеру і становлять загрозу існуванню живого, складовою частиною якого є сама людина. Тому припинення цих процесів має відбуватися відповідним чином, тобто через систему взаємопов'язаних дій, скерованих на подолання екологічної кризи.

До найбільш ефективних засобів стабілізації екологічної ситуації фахівці, що працюють над проблемами подолання проблем доквілля у межах престижних міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЮНЕП, МПООС та ін.) відносять такі: інженерно-технічні пристрої, прилади, споруди (фільтри, газотапиловловлювачі, очисні споруди тощо), вдосконалення технічних процесів виробництва, перехід на маловідхідний та безвідхідний спосіб виробництва; правові норми регулювання взаємин між людиною і природою, здійснення контролю за втіленням ухвалених законів та постанов з охорони природного доквілля, екологічне виховання широких верств населення, розповсюдження екологічних знань.

Відомо, що спроба подолати екологічні негаразди, що траплялися протягом історії людства з вини людей, має давню традицію. Вона сягає часів первісного ладу і відбувалася на різному рівні якості та результативності упродовж наступних етапів розвитку людства. У різних країнах світу, в тому числі й в Україні, видавалися постанови про заборону полювання на окремих видів диких тварин, птахів, вирубування лісу, випас худоби, псування ґрунту, спотворення ландшафтів, використання вугілля як палива та багато інших. Здійснювалися спроби технічного вирішення гострих екологічних проблем. Приймалися закони і постанови, які мали захистити навколишнє середовище від руйнівного впливу цивілізації та науково-технічного прогресу. Але всі ці заходи не давали бажаного результату. Протиріччя між людиною і природою постійно поглиблювалися, відповідно поглиблювалася й екологічна криза, доки у наш час не перетворилася на глобальне явище. Головну причину такого становища провідні науковці, політичні діячі, педагоги, всі ті, хто вболіває за стан природного доквілля, бачать у тому, що людина, на яку спрямовані всі заходи із захисту навколишнього середовища, знаходиться

поза увагою. Накази, розпорядження, контроль за їхнім дотриманням виконували примусові функції й не сприймалися людиною як внутрішня потреба зміни власної поведінки, загальноприйнята норма життя. Зазвичай вони мали символічний характер і порушувалися заради економічних та меркантильних інтересів. Усе це сприяло розумінню необхідності зосередити першочергову увагу на людині, переорієнтувати її життєві цінності, пов'язані з природоспоживанням, із привласницьких на екологічно відповідальні, сформувати нову культуру відношення до навколишнього середовища (природного і соціального). Саме таке завдання висувається перед екологічною освітою. Передбачається, що цілеспрямований педагогічний вплив на широкі верстви населення має позитивно позначатися на суспільній свідомості, допомогти людині зрозуміти зверхність екологічних імперативів як для власного виживання, так і для повноцінного життя прийдешніх поколінь.

Екологічна освіта як напрям педагогічної діяльності спрямована безпосередньо на людину, на її почуття, мислення, відносини, свідомість, світобачення, які мають бути конвертовані в екологічному напрямі, сприяти гармонізації взаємин між людиною і природою. Сутність її полягає в тому, щоб захистити кожну людину зокрема і людство в цілому від самогубства, сприяти екологічному прозрінню. Ось чому в міжнародних документах, виданих під егідою ЮНЕСКО-ЮНЕП, екологічна освіта визначається як освіта з метою виживання [14; 8; 10; 12]. Нагальна потреба у докорінній зміні ціннісних орієнтацій, світогляду й моральних настанов відносно природи спричинила її появу і розвиток. На сучасному етапі екологічна освіта становить нову галузь педагогічної науки і практики, відому в нашій країні та країнах СНД як екологічна освіта або поширену в країнах Західної Європи назву "освіта в галузі навколишнього середовища". Передбачається, що цілеспрямований педагогічний вплив на людину, побудований на безперервній zasadі, здатний змінити традиційне утилітарно-споживацьке, егоїстичне ставлення людини до природи на екологічно доцільне, не загрозливе для її існування як біологічного виду. Враховуючи той факт, що людина входила в світ як духовна істота, то повернення її до духовно-моральних чеснот є також однією із найважливіших завдань екологічної освіти. Пробудження і розвиток людських якостей у поєднанні з ґрунтовними знаннями про природу, людину та існуючі між ними зв'язки, причини і наслідки сьогоденної екологічної кризи, потреби запобігти їй у майбутньому, уміння приймати доцільні рішення в практичній природоперетворювальній

діяльності становить квінтесенцію екологічної освіти і виховання. Особлива увага приділяється екологічній освіті молоді шкільного віку, оскільки саме в школі отримує підготовку до життя більша її частина. Педагоги багатьох країн світу вважають, що засвоюючи екологічні знання, набуваючи умінь, навичок та досвіду розв'язання екологічних проблем, молодь буде спроможною гармонізувати відносини з природою, приймати екологічно виважені, відповідальні рішення щодо навколишнього середовища, керуючись загально визнаними в людському суспільстві моральними принципами ставлення до природи, суспільства й людини, зберігати багатство і красу рідної землі, багатобарвне розмаїття природи на всій планеті [11, с. 112].

Таким чином екологічна освіта спрямована на виховання нової генерації людей, яка будуватиме свої відносини з природою, виходячи з пріоритету ідеалів добра, справедливості, людяності, що спонукають до благородства почуттів, вчинків, думок. Розвиток екологічної освіти на гуманістичних засадах організації взаємин людини з природою та природоспоживання обумовлюється необхідністю збереження життя як унікального космічного явища, що поставлене під загрозу занепадом духовно-моральних якостей людини, які потребують свого відродження, плекання, бережливого та турботливого ставлення до них. Прищеплення молодому поколінню в шкільні роки високих моральних ідеалів по відношенню до людини і природи становлять надійний оберіг від руйнування двох взаємопов'язаних царин людського буття – духовного і фізичного.

Література

1. Бобильов Ю.П. Концепції сучасного природознавства / Ю.П. Бобильов. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 244 с.
2. Вернадський В.И. Размышления натуралиста. Научная мысль как планетарное явление. Книга вторая / В.И. Вернадський. – М.: Наука, 1977. – 180 с.
3. Войткевич Г.В., Вронский В.А. Основы учения о биосфере / Г.В. Войткевич, В.А. Вронский. – М.: Просвещение, 1981. – 160 с.
4. Джемс У. Психология / Пер. с англ. Под. ред. Л.А. Петровской / У. Джемс. – М.: Педагогика, 1991. – 307 с.
5. Дьюи Дж. Школа и общество / Пер. с англ. / Дж. Дьюи – М.: Госуд. изд-во, 1924. – 174с.
6. Печчеи А. Человеческие качества. Издание 2 / Пер. с англ. / А. Печчеи. – М.: Прогресс, 1985. – 311 с.
7. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден. – М.: Наука, 1987. – 239 с.

8. Шевченко Г.П., Євтух М.Б. Духовність особистості: сучасні погляди і підходи / Г.П. Шевченко, М.Б. Євтух // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць. Вип. 2. – Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В.Даля, 2004. – С. 3-13.
9. Шевченко Г.П. Духовність та духовна культура особистості / Г.П. Шевченко // Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: Монографія.— Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2006.—256 с.
10. Шевченко Г.П. Духовність і цінності життя / Г.П. Шевченко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць. Вип. 5.— Луганськ: Вид-во Східноукраїн. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2004.—252 с.
11. Environmental Education // Environmental Education in the CSSR: International Training Course on Environmental Education. – Prague: UNESCO-UNEP, 1983. Part 1. – Pp. 12-131
12. Fantini M.D. Regaining Excellence in Education / M.D. Fantini. – Columbus and others, 1986. – 243 p.
13. Fleury S.C., Sheldon A. Environmentalist and Environmental Issues / S.C. Fleury, A. Sheldon // Handbook on Teaching Social Issues / Ed. by W. Evans and D.W. Saxe. – Washington, DC: National Council for the Social Studies, 1996. – Pp. 188-196.
14. Education and Challenge of Environmental Problems // International Conference on Environmental Education (Tbilisi, USSR, 14-26 October 1987). – Paris: UNESCO, 1987. – Pp. 27-31.
15. The Belgrade Charter. A Global Framework for Environmental Education // Connect: UNESKO-UNEP Environmental Education Newsletter.—1976.—Vol.L.— №1.—4 p.

В статье освещаются вопросы экологического образования и воспитания подрастающего поколения в школе и его подготовки к решению экологических проблем, в которых первоочередное место отводится общепринятым в человеческом обществе нормам морали и духовным ценностям.

Ключевые слова: экологические проблемы, духовный кризис, возрождение духовности, экологическое образование и воспитание, экологическое сознание, подрастающее поколение, школа.

In the article topical questions of school ecological education and preparation of a growing generation to the solution of acute for a modern mankind environmental problems in school in which priority is given to generally accepted moral norms and spiritual values in the human society is touched upon.

Key words: ecological problems, spiritual crisis, revival of human spirit, ecological education, upbringing ecological conscience, a growing generation, school.

Червонецкий В.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувачий кафедрою практики іноземних мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В. В. Борисов